

УДК 338.434:338.2(477)

Соловій С.Б.,
к.е.н., директор департаменту розвитку
та технічних питань ТзОВ ТВК «Львівхолд»

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ФІНАНСОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ

Solovii S.B.,
cand.sc.(econ.), director of the department of development
and technical issues LLC "Lvivkholod"

DIRECTIONS FOR IMPROVEMENT OF MANAGEMENT OF FINANCIAL INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL PRODUCTION IN UKRAINE

Постановка проблеми. Проблема формування й ефективного управління розвитком фінансової інфраструктури аграрного виробництва (ФІАВ) складна та багатоаспектна. Її вирішення необхідно поєднувати з цивілізованими механізмами організації національного аграрного ринку, ринку фінансових послуг. В сучасних умовах загострення суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації розв'язання цієї проблеми особливо актуалізувалося. Це, в свою чергу, актуалізує поглиблене вивчення цієї проблеми. Сказане вище підтверджує актуальність теми статті, важливість і своєчасність її публікації.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Для поліпшення удосконалення управління розвитком фінансової інфраструктури аграрного виробництва України важливими є дослідження ФІАВ у різних ракурсах багатьма вченими. Зокрема, важливими є загальні теоретичні питання кредитування, які відображено у світовій класичній економічній спадщині, представленій науковими працями Дж. Кейнса, Д. Рікардо, М. Фрідмана, І. Шумпетера та ін. У постсоціалістичних країнах відомі праці С. Вальтера, М. Лишанського, І. Маслової, М. Ельдієва, в яких розглянуто теорію кредитування сільськогосподарських підприємств та проблеми, пов'язані з ним. В Україні теоретичні та практичні питання кредитування аграрного виробництва й особливості управління цим процесом розглянуто в працях В. Алексійчука, В. Андрійчука, С. Васильчак, А. Гальчинського, О. Гудзя, М. Дем'яненка, О. Євтуха, Ш. Ібатулліна, С. Кручка, Д. Полозенка, П. Саблука, М. Савлука, І. Чапка та ін. Досліджували політику кредитування комерційними банками аграрної сфери такі вчені, як Н. Внукова, І. Гуцал, В. Грушко, А. Головка, О. Дзюблюк, М. Денисенко, Г. Жуков, Б. Івасів, О. Лаврушин, В. Лагутін, А. Мороз, С. Мочерний, В. Сусіденко, М. Савлук, М. Ямпольский та ін. Інвестиційне забезпечення агропромислового виробництва та проблеми, пов'язані з ним, відображено у наукових працях Г. Александера, К. Берестова, Г. Бірмана, Л. Будяка, І. Бланка, Л. Гітмана, А. Гайдучького [1], М. Герасимчука, В. Ковальова, І. Лукінова, Г. Лайка, Є. Ланченка, Л. Мармуль [2; 3], Г. Осовської [4], П. Саблука [5], П. Стецюка [6], В. Федоренка, А. Юзефовича, М. Янків та ін. Разом з тим, з огляду на ускладнення формування та розвитку ФІАВ як фактора підвищення аграрного виробництва зокрема та покращення функціонування національної економіки загалом, необхідні нові дослідження, спрямовані на пошук стратегій та механізмів для удосконалення функціонування та зростання ефективності аграрного виробництва та поліпшення управління цими процесами.

Постановка завдання. Метою статті є окреслення напрямів удосконалення управління розвитком фінансової інфраструктури аграрного виробництва України для підвищення ефективності функціонування останнього.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування та розвиток фінансової інфраструктури аграрного виробництва представляють собою керовані, некеровані та частково керовані процеси. Тобто про управління розвитком ФІАВ слід говорити як про сукупність умов, що характеризують обмеження управління, обумовлених зовнішніми й внутрішніми умовами фінансових відносин в аграрному секторі економіки та специфіки функціонування агробізнесу. Причому ці умови суттєво варіюють в просторі та часі. Частина обмежень є базовими (глобальними) (до них відносимо природні та соціально-демографічні обмеження). Інші не є настільки жорсткими й у певному сенсі мають локальний характер (кадри, технології, фінанси та ін.).

Управлінський вплив на розвиток фінансової інфраструктури аграрного виробництва на рівні держави, регіону, муніципального утворення має, на наш погляд, три основних аспекти.

Суть першого полягає у фактороутворюючому впливі. Тобто мова йде про управління за допомогою формування відповідного зовнішнього та внутрішнього середовища фінансової

інфраструктури аграрного виробництва. Сюди відноситься політична, фінансова й екологічна ситуація в країні та ін.

Другий - власне ресурсоутворюючий. Тут варто ще раз наголосити, що не всі фактори розвитку фінансової інфраструктури аграрного виробництва є керованими, наприклад, природо-кліматичний фактор, дією якого не тільки визначається рівень прибутку агропідприємств та, як наслідок, їх платоспроможність по кредитних зобов'язаннях, а й можливість настання страхового випадку та інтенсифікація страхування природо-кліматичний ризиків. Частина з них є частково керованими, зокрема сюди можна віднести попит на послуги та продукти комерційних банків по агрокредитуванню, страхових та лізингових компаній, кредитних кооперативів, конкуренція між суб'єктами ФІАВ на національному та міжнародному рівнях.

Третім аспектом варто розглядати власне реалізацію потенціалу фінансової інфраструктури аграрного виробництва. Адже будь-які управлінські заходи по розвитку ФІАВ будуть марними без належного його використання. Тут спостерігається двосторонній процес - структура й масштаби фінансових потреб агровиробників задають параметри потенціалу фінансової інфраструктури аграрного виробництва, а потенціал ФІАВ, у свою чергу, визначає можливості для зростання агровиробництва в країні, забезпечуючи стабільне безперервне функціонування господарських зв'язків в агропромисловому комплексі, становлення конкурентного середовища в аграрному секторі економіки. Тобто мають місце відносини типу «попит-пропозиція».

В сучасних умовах господарювання управління розвитком фінансової інфраструктури аграрного виробництва повинне бути цілеспрямованим і гнучким, здатним подолати безліч протиріч.

Від ефективності управління розвитком ФІАВ залежать перспективи зростання національного аграрного виробництва. А те, в свою чергу, обумовлюється її станом, дослідити який можна за алгоритмом, запропонованим на рис. 1. При цьому, критерії оцінки стану фінансової інфраструктури аграрного виробництва повинні включати п'ять основних параметрів (кількісна забезпеченість об'єктами ФІАВ територіальних утворень різного ієрархічного рівня; наявність бар'єрів при організації фінансово-економічних зв'язків агровиробників з комерційними банками, страховими та лізинговими компаніями, кредитними спілками; рівень інформаційного забезпечення про наявність тих чи інших суб'єктів ФІАВ у регіоні, районному центрі; якість послуг, що надаються суб'єктами фінансової інфраструктури аграрного виробництва; рівень розвитку конкурентних відносин між суб'єктами фінансової інфраструктури аграрного виробництва).

Розвиток фінансової інфраструктури аграрного виробництва обумовлений об'єктивними факторами, пов'язаними з розвитком ринкових відносин в Україні, й, зокрема, в аграрному секторі економіки. У зв'язку із цим, стратегічний план управління формуванням та перспективним розвитком фінансової інфраструктури аграрного виробництва повинен складатися із наступних послідовних етапів: постановка цілей; формулювання завдань управління ФІАВ на різних ієрархічних рівнях територіальних утворень; аналіз і оцінка факторів зовнішнього та внутрішнього середовища у відповідності зі специфікою ведення аграрного виробництва у регіоні; аналіз та оцінка сильних і слабких сторін розвитку ФІАВ в Україні та її регіонах; розробка альтернативних планів формування та розвитку фінансової інфраструктури аграрного виробництва в Україні; оцінка та вибір стратегічного плану формування та розвитку ФІАВ; реалізація стратегічного плану формування та розвитку фінансової інфраструктури аграрного виробництва; управління, аналіз, оцінка та контроль в процесі виконання стратегічного плану формування та розвитку ФІАВ; узагальнення результатів аналізу й оцінки процесу реалізації стратегічного плану формування та розвитку фінансової інфраструктури аграрного виробництва.

Сучасна фінансова інфраструктура аграрного виробництва на сьогодні, як і вся економіка України, перебуває на етапі динамічного становлення та розвитку, а тому механізм управління цим процесом повинен базуватися на системному підході з дотриманням низки загальних та специфічних принципів.

Загальними принципами управління фінансовою інфраструктурою аграрного виробництва є принцип системності; принцип цілеспрямованості; принцип узгодженості; принцип соціально-економічної узгодженості; принцип науковості; принцип раціональності; принцип сталого розвитку.

Специфічними принципами управління розвитком фінансової інфраструктури аграрного виробництва є принцип оптимального поєднання державного та регіонального управління з місцевим; принцип орієнтації структур регіонального управління на фінансово-кредитне обслуговування аграрної діяльності; принцип цілісності територіальних структур фінансової інфраструктури аграрного виробництва; принцип комплексності соціально-економічного розвитку; принцип адекватності; принцип зворотного зв'язку; принцип системності проведених змін у ФІАВ, міжфункціональної взаємодії та погодженості дій; принцип співпадіння управління фінансовою інфраструктурою аграрного виробництва з розвитком і стратегічними цілями сільського господарства; принцип пріоритетності загальносистемних довгострокових цілей програм розвитку фінансової інфраструктури аграрного виробництва перед короткостроковими; принцип цільової взаємодії із зовнішнім середовищем ФІАВ з

врахуванням глобальних довгострокових тенденцій у фінансовому та аграрному ринках; принцип відкритості інформації; принцип можливості моделювання.

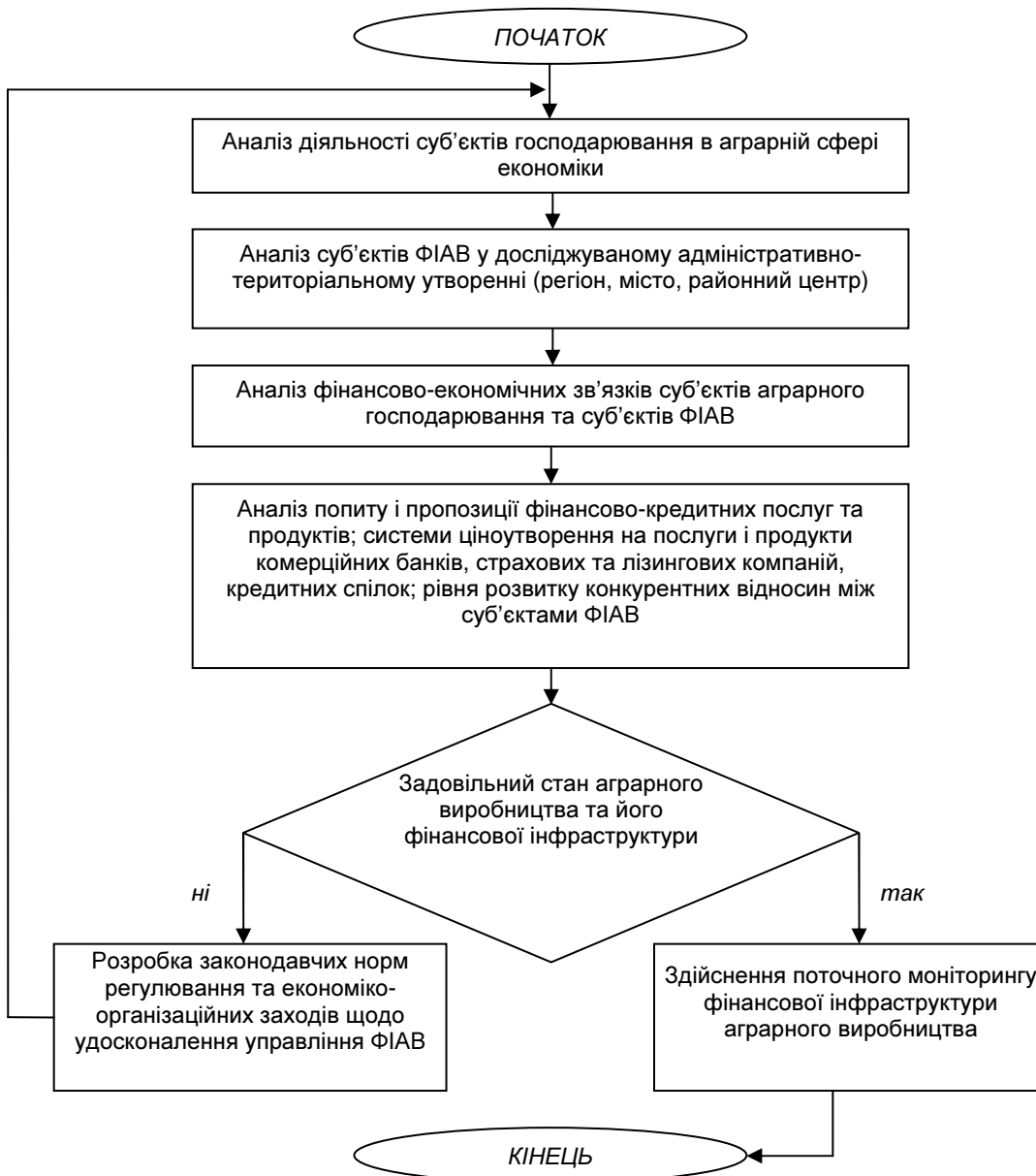

Рис. 1. Блок-схема оцінки стану фінансової інфраструктури аграрного виробництва як бази для удосконалення управління її розвитком

Джерело : розробка автора

Зазначимо, що перспективність розвитку фінансової інфраструктури аграрного виробництва має забезпечуватись досконалим організаційно-економічним механізмом управління цим процесом, який нами розглядається як система, що представляє собою взаємозалежну сукупність цілей, принципів, методів, інструментів, які дозволяють організувати, регулювати й координувати процес розвитку ФІАВ.

Як організаційна частина механізму управління виступає сукупність функцій, організаційних методів, інструментів, технологій, важелів впливу на комплекс процесів акумулювання коштів фінансово-кредитними організаціями та їх використання для забезпечення фінансового підґрунтя ефективного функціонування підприємств аграрної сфери.

У ролі економічної складової механізму управління розвитком ФІАВ можна розглядати мотивацію фінансово-кредитних устав до фінансування агроформувань; економічні методи впливу; фінансово-кредитне регулювання; бюджетна підтримка; податкове регулювання; регулювання ціноутворення на банківські та страхові продукти й послуги для агровиробників; економічні критерії оцінки ефективності організації управління розвитком фінансової інфраструктури аграрного виробництва.

Оптимальне поєднання елементів організаційно-економічного механізму управління розвитком ФІАВ дозволяє реалізувати стратегію розвитку фінансової інфраструктури аграрного виробництва, сприяє збалансуванню поточної та перспективної фінансово-кредитної діяльності в аграрній сфері економіки, а також протидіє впливу негативних факторів та оптимізації ризиків у її фінансовому середовищі.

У структурі організаційно-економічного механізму управління розвитком фінансової інфраструктури аграрного виробництва можна виділити три таких системи, як: система забезпечення з підсистемами правового, ресурсного, нормативно-методичного, наукового, технічного, інформаційного забезпечення процесу управління розвитком фінансової інфраструктури аграрного виробництва; функціональна система з підсистемами планування, організація, мотивація, контроль, прогнозування, кадрове забезпечення та регулювання; цільова система, яку формують цілі та основні результати діяльності фінансово-кредитних установ в сфері обслуговування аграрного сектору економіки, а також критерії вибору й оцінювання досягнення певних цілей і результатів функціонування фінансової інфраструктури аграрного виробництва.

Організаційно-економічний механізм управління розвитком фінансової інфраструктури аграрного виробництва припускає двосторонню спрямованість. По-перше, розвиток ФІАВ управляється взаємовідносинами між самими її суб'єктами (внутрішній вплив). По-друге, розвиток ФІАВ регулюється державою, в частині правового, податкового, тарифного, організаційного регламентування, та агровиробниками, через кількісну та якісну оцінку страхових, банківських продуктів та послуг (зовнішній вплив). Інститути та інструменти, що забезпечують реалізацію організаційно-економічного механізму управління розвитком фінансової інфраструктури аграрного виробництва зображено на рис. 2. Їх склад може змінюватись залежно від потреб розвитку аграрного сектора економіки та фінансової системи. На державному рівні управління розвитком ФІАВ здійснюється шляхом: удосконалення та приведення вітчизняного законодавства до світових стандартів; державного регулювання та нагляду; затвердження норм і нормативів організації фінансів агропідприємств, а також норм і нормативів, яких повинні дотримуватись страхові компанії, комерційні банки, кредитні спілки та лізингові компанії; запровадження державного субсидування страхування підприємств в аграрній сфері; оптимізація вартості послуг банків та страхових компаній для аграріїв; здешевлення кредитів комерційних банків; захист прав кредиторів і позичальників; створення механізму здешевлення кредитів для розвитку довгострокового кредитування аграрних підприємств (іпотека землі) тощо.

Через динамічність зовнішнього та внутрішнього середовища для розвитку фінансової інфраструктури аграрного виробництва виняткового значення набуває консалтингова діяльність, зокрема агроконсалтинг та фінансовий консалтинг.

Основними завданнями агроконсалтингу є [7]:

- надання практичної допомоги аграрним товаровиробникам і сільському населенню в освоєнні методів прибуткового господарювання;
- підвищення рівня знань і практичних навичок сільськогосподарських товаровиробників і сільського населення шляхом активного навчання;
- надання індивідуальних консультацій агровиробникам;
- орієнтація аграрної науки на проведення прикладних досліджень відповідно до запитів аграріїв;
- сприяння органам виконавчої влади й органам місцевого самоврядування в реалізації державної аграрної політики.

Керівники агропідприємств мають можливість отримати нові знання щодо виробничих, маркетингових та фінансових аспектів діяльності агропідприємств. Зокрема у плані реалізації фінансових відносин за такими напрямками, як [8]:

- визначення кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств, оцінка умов кредитування, вибір кращої кредитної альтернативи;
- лізингові операції в сільському господарстві (види, переваги та недоліки, порядок укладання угод, алгоритм розрахунку вартості об'єкта лізингу та ін.);
- страхування в сільському господарстві (умови страхування врожаю сільськогосподарських культур, страхування тварин, майна агропідприємств, порядок розрахунку суми страхового відшкодування, використання можливостей ф'ючерсних контрактів та ін.).

Та чи не найголовніше для розвитку ФІАВ є те, що консалтингові компанії, крім консультування у сфері корпоративних правовідносин, податкового консультування тощо, надають ще аграріям комплекс юридичних послуг при здійсненні фінансових операцій в аграрному секторі, зокрема кредитування, страхування, лізинг.

Фінансовий консалтинг є доречним при плануванні діяльності аграрних підприємств, так як здійснює оцінку їх фінансово-економічного стану, забезпечує інформацією для прийняття важливих управлінських рішень. Крім того, розроблена консалтинговими компаніями система показників дає змогу спрогнозувати можливий фінансово-економічний стан агропідприємства у майбутньому. А це, в

свою чергу, дозволяє передбачити потребу агропідприємства у послугах та продуктах, що пропонують фінансово-кредитні установи.

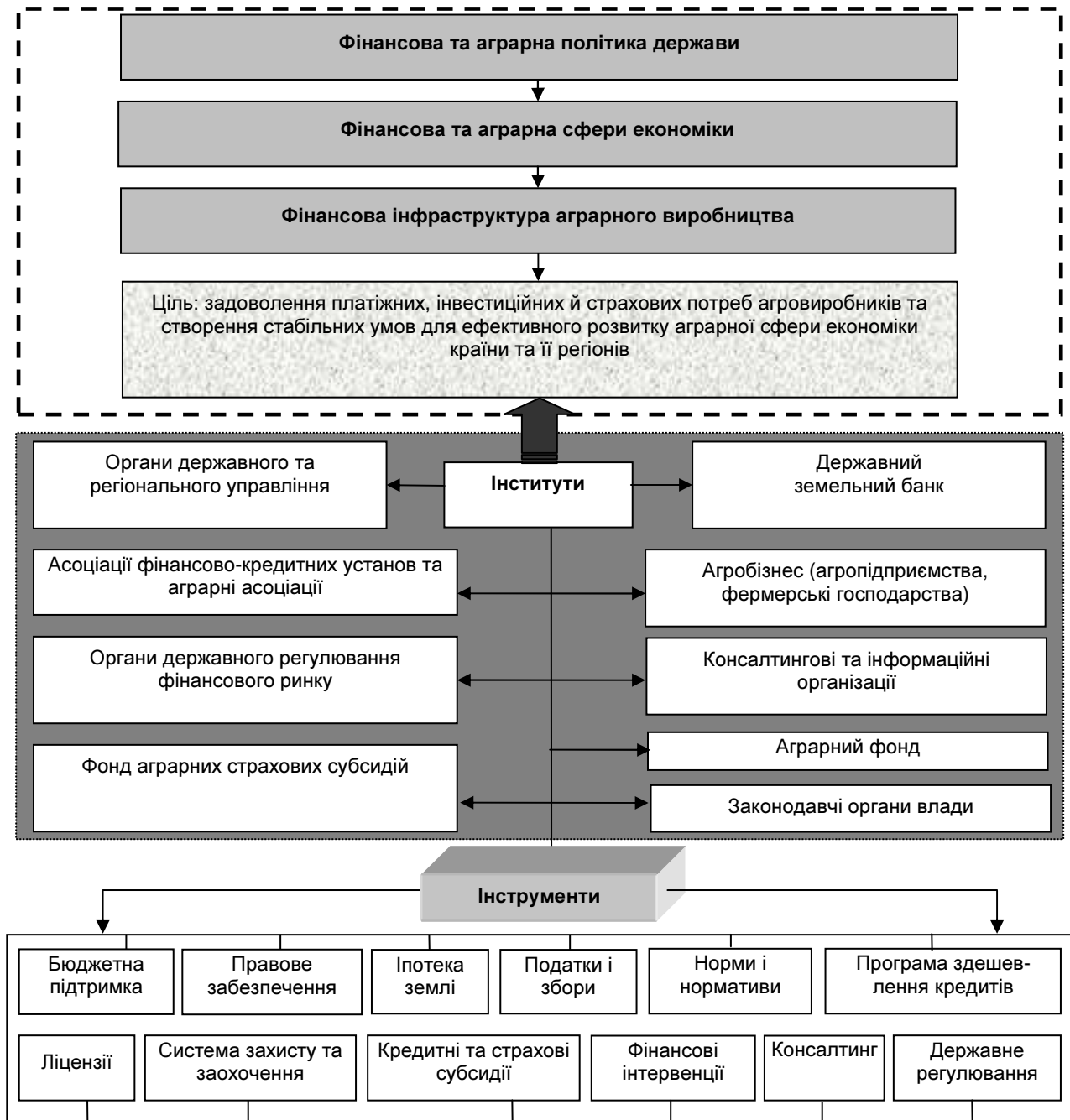

Рис. 2. Інструменти механізму управління розвитком фінансової інфраструктури аграрного виробництва

Джерело: авторська розробка

Все це у комплексі підсилить впевненість аграріїв у потребі та безпечності залучення для розвитку власної справи фінансових ресурсів, акумульованих суб'єктами фінансової інфраструктури аграрного виробництва.

Слід наголосити на тому, що реалізація організаційно-економічного механізму управління неможлива без визначення сукупності необхідних ресурсів управління, за допомогою яких організовується управлінський вплив на процес перспективного розвитку фінансової інфраструктури аграрного виробництва. Під ресурсами управління слід розуміти джерела впливу на чинники управління, які можуть носити фінансову, матеріально-технічну, інформаційну, соціальну, управлінську та іншу природу.

Нами неодноразово наголошувалось на взаємообумовленості розвитку ФІАВ з розвитком аграрної сфери економіки. Це неодмінно має бути враховано і при управлінні процесом розвитку

фінансової інфраструктури аграрного виробництва, зокрема при окресленні напрямків його удосконалення.

На нашу думку, найбільш ефективними напрямами удосконалення процесу управління розвитком фінансової інфраструктури аграрного виробництва є:

1. Створення сприятливих організаційних, правових та економічних умов для розвитку ФІАВ.
2. Коректування нормативно-правової бази для розвитку ФІАВ.
3. Коригування асортименту страхових, банківських, лізингових пропозицій для агровиробників.
4. Розширення можливостей взаємодії між суб'єктами ФІАВ.
5. Проектно-орієнтоване управління розвитком фінансової інфраструктури аграрного виробництва.
6. Активізація інноваційної діяльності у кожному із секторів ФІАВ.
7. Мінімізація заборгованості агровиробників по зобов'язаннях перед суб'єктами ФІАВ.
8. Автоматизація та інформатизація процесів управління фінансовою інфраструктурою аграрного виробництва.
9. Оптимізація ФІАВ для створення єдиного фінансово-кредитного комплексу на території.

Відповідно до рівнів розвитку національного аграрного виробництва та рівнів обсягу послуг, наданих аграріям суб'єктами фінансової інфраструктури аграрного виробництва, на рис. 3. напрями удосконалення управління розвитком ФІАВ розподілено за доцільністю їх реалізації та досягнення максимально бажаного ефекту.

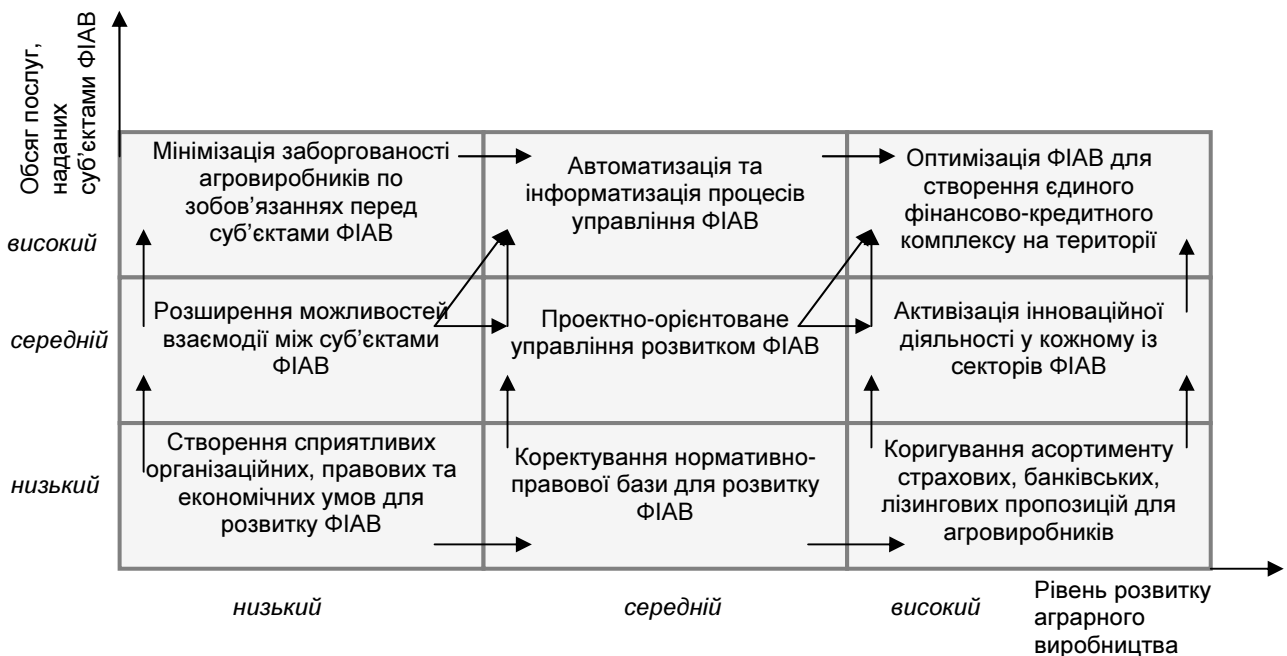

Рис. 3. Напрями удосконалення управління розвитком фінансової інфраструктури аграрного виробництва

Джерело: авторська розробка

Зупинимось детальніше на проектно-орієнтованому управлінні розвитком фінансової інфраструктури аграрного виробництва. Воно повинне реалізовуватись за наступною схемою:

1. Визначення обмеженого числа стратегічних пріоритетів, на реалізацію яких варто сконцентрувати ресурси.
2. Створення системи національних проектів, що реалізують дані пріоритети на основі з'єднання ресурсів держави й бізнесу.
3. Процедура узгодження зобов'язань і взаємної відповідальності держави й бізнесу в рамках проектів.
4. Система контролю за виконанням зобов'язань і ефективним використанням ресурсів держави й бізнесу.
5. Реалізація системи пріоритетних національних проектів.

Запропонований організаційно-економічний механізм управління розвитком фінансової інфраструктури аграрного виробництва є багаторівневим (містить національний та регіональний рівні). У зв'язку із цим, ефективність його застосування безпосередньо залежить від узгодженості дій усіх рівнів влади.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, оптимізація та удосконалення управління процесом розвитку фінансової інфраструктури аграрного виробництва передбачає цілий комплекс інструментів та заходів, цілеспрямованість дій та впливу (прямого чи опосередкованого) структур управління національного та регіонального рівнів на суб'єкти ФІАВ в інтересах досягнення намічених цілей розвитку аграрного виробництва в Україні. Адже, без цього й надалі залишатимуться невирішеними такі проблеми функціонування та розвитку ФІАВ, як комплексність розвитку; збалансованість всіх суб'єктів ФІАВ в межах конкретної території; необхідність впровадження нових технологій фінансово-кредитного обслуговування аграріїв, в тому числі за допомогою Інтернет-інфраструктури; доступність страхових, лізингових, банківських послуг для агровиробників тощо.

Література

1. Гайдуцький А.П. Інвестиційна привабливість аграрного сектора економіки України на міжнародному ринку капіталу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.05.01 / А.П. Гайдуцький ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. - К., 2005. - 20 с.
2. Мармуль Л.О. Роль прибутку в формуванні інвестиційного потенціалу аграрних підприємств / Л.О. Мармуль // Вісн. Полтав. держ. аграр. акад. – 2010. – № 1. – С. 125-129.
3. Мармуль Л.О. Управління інвестиційними ресурсами аграрних підприємств : навч. посіб. / Л.О. Мармуль, Л.М. Усаченко, К.С. Нікітенко ; КМ України, Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. - Херсон : Гринь Д.С., 2014. - 182 с.
4. Осовська Г.В. Проблеми соціально-економічного розвитку регіону : монографія / Г.В. Осовська, С.М. Рижук, А.І. Величук ; Житомир. держ. технол. ун-т. - Житомир, 2005. - 339 с.
5. Управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій : монографія / [Саблук П.Т., Кропивко М.Ф., Булавка О.Г. та ін. ; ред.: П.Т. Саблук, М.Ф. Кропивко] ; НААН України, Нац. наук. центр «Ін-т аграр. економіки». - К., 2011. - 450 с.
6. Стецюк П.А. Теорія і практика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств : монографія / П.А. Стецюк. - К. : ННЦ «Ін-т аграр. економіки», 2008. - 386 с.
7. Донец О.В. Практика аграрного консалтинга [Електронний ресурс] / О.В. Донец. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/Npkau/econ/2012_141/Files_141/12dovkia.pdf
8. Перспективні напрямки розвитку аграрного консалтингу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ekonom-buh.ru/ekonomicheskije-stati/249-perspektivni-napryamki-rozvitku-agrarnogo-konsaltingu.html>

References

1. Haidutskyi, A.P. (2005), "Investment attractiveness of the agricultural sector in Ukraine international capital market", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.05.01, Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka., Kyiv, Ukraine, 20 p.
2. Marmul, L.O. (2010), "The role of profit in shaping the investment potential of agricultural enterprises", *Visnyk Poltavskoi derzh. ahrar. akad.*, no. 1, pp. 125-129.
3. Marmul, L.O., Usachenko, L.M. and Nikitenko, K.S. (2014), *Upravlinnia investytsiynymy resursamy ahrarnykh pidpriemstv* [Management of investment resources farms], tutorial, Hrin D.S., Kherson, Ukraine, 182 p.
4. Osovska, H.V., Ryzhuk, S.M. and Velychuk, A.I. (2005), *Problemy sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehionu* [The problems of socio-economic development], monograph, Zhytomyr, Ukraine, 339 p.
5. Sabluk, P.T., Kropyvko, M.F., Bulavka, O.H. et al. (2011), *Upravlinnia kompleksnym rozvytkom ahropromyslovoho vyrobnytstva i silskykh terytorii* [Management of complex development of agricultural production and rural], monograph, NAAN Ukrainy, Nats. nauk. tsentr "In-t ahrar. ekonomiky", Kyiv, Ukraine, 450 p.
6. Stetsiuk, P.A. (2008), *Teoriia i praktyka upravlinnia finansovymy resursamy silskohospodarskykh pidpriemstv* [Theory and practice of financial management of agricultural enterprises], monograph, Nats. nauk. tsentr "In-t ahrar. ekonomiky", Kyiv, Ukraine, 386 p.
7. Donets, O.V. "Agricultural consulting practice", available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/Npkau/econ/2012_141/Files_141/12dovkia.pdf (access date April 01, 2015)
8. *Perspektyvni napriamky rozvytku ahrarnoho konsaltingu* [Perspective directions of development of agricultural consulting], available at: <http://ekonom-buh.ru/ekonomicheskije-stati/249-perspektivni-napryamki-rozvitku-agrarnogo-konsaltingu.html> (access date April 01, 2015)